

SREDNJOVJEKOVNI POSJEDI UZ GORNJE TOKOVE VELIKE I KOMARNICE

MEDIEVAL ESTATES ALONGSIDE THE UPPER STREAMS OF VELIKA AND KOMARNICA

Ranko PAVLEŠ

Podravka d.d.

48 000 Koprivnica, Hrvatska

ranko.pavles@kc.t-com.hr

Primljeno / Received: 15. 8. 2014.

Prihvaćeno / Accepted: 2. 11. 2014.

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

UDK/UDC 314.6 (4975-35 Velika i Komarnica)

SAŽETAK

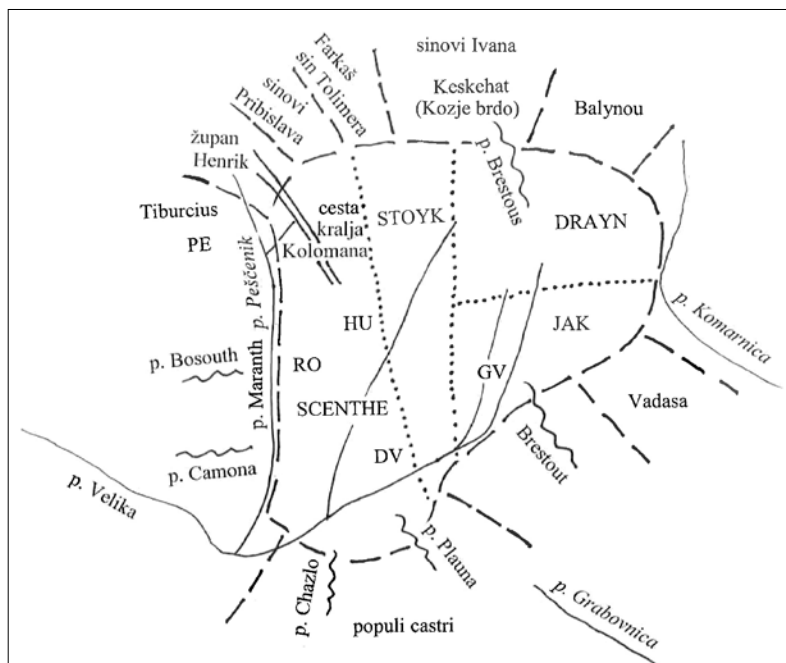
Istraženo je srednjovjekovno područje na obroncima Bilogore između Koprivnice i Bjelovara od Male Mučne na zapadu do Gornjih, Srednjih i Donjih Mosti na istoku. Kronološkim redom obrađeno je nekoliko opisa međa srednjovjekovnih posjeda na ovom prostoru. Prvo su analizirani posjedi četvorice rovišćanskih predijalaca na gornjem toku potoka Velike i Komarnice, na području današnjih sela Peščenik, Rovištanci, Hudovljani te Gornja i Donja Velika. Slijedi opis međe vesnikata Mačić iz 1270. godine, izdvojenog iz rovišćanske županije. Vesnikat je zauzimao zapadni dio istraživanog prostora, a nalazio se na mjestu današnjih sela Mala Mučna, Brđani i Gornji i Donji Maslarci. Iz sredine XIV. stoljeća su dva opisa međa posjeda koje je kupio ban Nikola "de Lyndwa" čije se međe djelomično preklapaju s međama prije spomenutih imanja što znači da su se kupljene zemlje pružale na istom prostoru sjeverno od potoka Velike. Nešto mlađi je opis međe posjeda Streza na području današnjih sela Pavlin Kloštar i Gornje Sredice. U drugoj polovini XIV. stoljeća južni dio imanja je pripao pavlinima iz Streze, a sjeverni je uklopljen u rovišćansko vlastelinstvo. Slijedi analiza podataka o imanjima predijalaca "Velikafeu", Vučakoština i posjedu uz potok Moravec, danas Peščenik. Na kraju članka iznesena je teza da se crkva Blažene Djevice Marije u Komarnici nalazila na lokalitetu Crkvišće na gornjem toku potoka Komarnice.

Ključne riječi: Bilogora, srednji vijek, topografija

Keywords: Bilogora, Middle Ages, topography

UVOD

Područje analizirano u ovom članku nalazi se u Bilogori između Koprivnice i Bjelovara. Danas su na tom prostoru sela Mala Mučna, Brđani, Gornji i Donji Maslarac, Peščenik, Rovištanci, Hudovljani, Gornja i Donja Velika, Gornji, Srednji i Donji Mosti, Gornje Sredice i Poljančani. Što se tiče istraživanja povijesne topografije, osobina područja je nestanak srednjovjekovne toponimije gotovo u cijelosti. Granica ove praznine na sjeveroistoku je crta povučena od Jagnjedovca preko Vlislava pa do Javorovca, a na jugozapadu i jugu je možemo postaviti od sela Ladislav kraj potoka Velike preko Gornjeg Križa pa do Jakopovca. Može se reći da je ovaj prostor neka vrsta uskog grla što se tiče srednjovjekovne toponimije jer se na sjeverozapad i jugoistok nastavljaju mnogo veća područja s istom osobinom. Nestanak stare mreže mjesnih imena uzrokovan osmanlijskim pustošenjima i zaključen novim naseljavanjem, s jedne strane znatno otežava proučavanje srednjeg vijeka, ali, s druge strane postavlja izazove pred istraživača što čini istraživanje zanimljivijim. U članku iznosim sve podatke iz srednjovjekovnih dokumenata do kojih sam mogao doći.

Karta 1. Međa posjeda četvorice rovišćanskih predijalaca 1255. godine

crtkano - zajedničke međe svih četiriju imanja i međe susjednih posjeda

točkasto - međe među posjedima četvorice predijalca

obična slova - srednjovjekovni toponimi i međaši

STOYK - imena predijalaca

kosa slova - današnji toponimi

HU - današnja naselja (HU - Hudovljani, PE - Peščenik, GV - G. Velika, DV - D. Velika, RO - Rovištanci)

Podaci o ovom kraju su uglavnom topografski, tj. radi se o opisima međa s brojnim toponimima. Slijedi nekoliko opisa s priloženim kartama da se prikaže kako su se međe posjeda pružale na terenu.

Godine 1255.¹ "Scente", "Stoyk", "Drayn" i "Jak" dobili su zemlje na gornjem toku Velike. Sastavljač isprave ovu četvoricu naziva "hospites", tj. gosti, ali također i "homines de Ryvche", odnosno ljudima Rovišća što vjerojatno znači da su bili novi predijalci na području Rovišćanske županije. U darovnici se nalazi i opis međe njihovih zemalja. Zanimljivo je da posjedi četvorice predijalaca nisu omeđeni svaki posebno nego kao jedna cjelina.

Početak međe "Scentae" - ove zemlje počinju na istočnoj strani od izvora vode "Plauna" i ide prema sjeveru do potoka "Chazlo" i njime, idući prema jugu, dolazi do potoka "Welica". Ovim potokom međa ide dalje prema jugu pa skreće do potoka "Camona" (!) i uz njega ide prema zapadu i prema sjeveru. Zatim međa dolazi do potoka "Bosouth" i uz njegov tok ide do mjesta gdje se potok "Bosouth" dijeli u dvije svoje sastavnice između kojih međa prolazi te graniči s Tiburcijevom zemljom. Dalje međa dolazi do potoka "Maranth" i njime ide prema gore do velike ceste kralja Kolomana. Uz cestu međa ide na istok do međašenja sa županom Henrikom, a nešto dalje do zemalja Pribislavovih sinova.

Zatim počinje opis međe zemlje "Stoyk"-a kod spomenute ceste i ide prema istoku do međašenja s Farkašem, sinom Tolomera. Dalje međa ide prema jugu do zemlje Ivanovih sinova pa do mjesta zvanog "Keskehat" odakle ide na istok do svog završetka.

Na mjestu gdje utječe potok "Brestous" počinje međa zemlje "Drayn"-a koja ide potokom prema dolje, odnosno prema jugu. Međa zatim dolazi do mjesta gdje je međaš "Balynou" i gdje potok "Brestout" (!) utječe u potok "Kamarcsa".

Ovdje počinje međa zemlje "Jak"-a i ide rečenim potokom "Kamarcsa" prema gore, odnosno prema zapadu te se odvaja od "Kamarcsa" u neku suhu dolinu gdje je međaš "Vadasa". Zatim međa ide prema gore i prema jugu te preko brda dolazi do neke velike ceste i do međašenja s "ljudima kastruma" ("populi castru"). Dalje se međa spušta do izvora potoka "Brestous" pa do potoka "Welica" i njime ide... (nedostaje tekst)... i to je zemlja "Stoyk", a međaši su joj "ljudi kastruma". Zatim međa

¹ Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae (dalje CD), sv. IV., 1255.4.IV., str. 597. – 598.

ide prema istoku do izvora potoka "Plauna" i do zemlje spomenutog "Scente" gdje su međaši još uvijek "Ijudi kastruma" i ondje završava.

Na početku ovog "skupnog" opisa je potok "Plauna" kojeg nikako ne smijemo izjednačiti s potokom Plavnicom koji je južnije. Plavna je možda isto što i potok Polevna spomenut 1351. godine². Juraj Čuk³ je povezo potok Plavna sa šumom Plava između današnjih sela Mala Mučna, Peščenik i Paunovac, ali se ne mogu složiti s njegovim mišljenjem. Slijedeći je u opisu potok "Chazlo" koji utječe u potok Veliku. Ime potoka se u drugim dokumentima može povezati samo s istoimenim brdom u navedenoj ispravi iz 1351. godine. Neobično ime slijedećeg potoka "Camona" možda je pogrešno zapisan potok Komarnica, ali je vjerojatnije da se radi o nekom drugom potoku, nezabilježenom u drugim izvorima. Potok "Bosouth" je vjerojatno isto što i potok "Bozovech" iz opisa međe 1351. godine. Može se zaključiti da u ovom opisu nabrojani niz potoka ("Plauna, Chazlo, Welica, Bosouth") odgovara nizu toponima na međi iz 1351. godine (brdo "Chazlo", "Polevna", Velika, "Bozovech"). U ovu usporedbu se ne uklapa samo spomenuta "Camona". Iz ovog niza do danas je ime zadržao samo potok Velika. Slijedeći potok do kojeg dolazi međa je "Maranth". Vjerojatno se radi o potoku "Morovcha" čiji je izvor donekle drugačije zapisan 1351. godine⁴. Možda je o istom potoku riječ i na međi iz 1270. godine⁵ kad je zapisan kao "Moroucha", a uz njega se tada, kao i ovdje, spominje međaš Tiburcije. U sva tri slučaja je bliže ili dalje od ovog potoka i cesta kralja Kolomana. Potok Moravec ili Moravče je bio jedan od desnih pritoka potoka Velike u njegovom gornjem toku i to neki značajniji; vjerojatno se radi o potoku Peščeniku koji teče kraj sela Rovištanci. Dalje se kao međaši spominju župan Henrik, sinovi Pribislava, Farkaš, sin Tolomera i sinovi Ivana. Ime Henrik podsjeća na bana Henrika Gisinga, držatelja koprivničkog vlastelinstva, ali on ne dolazi u obzir jer se u ovom kraju javlja kasnije i s drugim titulama. Juraj Čuk⁶ je smatrao da je Henrik ista osoba kao i magister Erneja, međaš vesnikata Maček 1270. godine, što za sada ne mogu prihvatiti. Sinovi Pribislava su možda imali veze s nestalim selom ili posjedom Pribislavcem⁷ kraj Koprivnice. Farkaš, sin Tolomera se spominje u ispravama više puta, a u vezi s ovim krajem 1265. godine⁸ kao čovjek preporučan od kralja za rješavanje sporova između rovišćanskih predijalaca i župana. Sinovi Ivana nisu poznati iz drugih dokumenata.

Kraj Pribislavovih sinova završila je zemlja Sente čije je ime vjerojatno dio imena imanja "Mogerscenthfelde" opisanog 1351. godine⁹. Moger, prvi dio ovog složenog imena imanja, nije jasan; možda je značio Mađar. U drugom dijelu je Senteovo ime, a treći dio (felde) znači zemlju ili posjed. Ime vlasnika kao i dio međe iz 1255. i 1351. godine se poklapa tako da se može pretpostaviti da je međa posjeda "Mogerscenthfelde" barem dijelom međa Senteove zemlje.

Na međi slijedi brdo "Keskehat" što je na mađarski preveden naš toponim Kozje brdo (mađ. kecske=koza, hant=brdo). Uz istočni rub sela Jagnjedovca pruža se brdski hrbat koji danas nosi isto ime¹⁰. Možda se toponim sačuvao, ali se morao pružati dalje na jug da bi ga opisana međa zahvatila. Potok "Brestous" i međaš "Balynou" nisu ostavili trag u toponimiji. Između rečenog "Brestous" i potoka Komarnice bila je međa predijalca "Drayn"-a čije se ime vjerojatno nalazi u imenu posjeda

² CD, sv. XII., 1351.5.XII., str. 48.

³ Juraj ČUK, Podravina od Bednje do Voćinke, *Vjesnik kraljevskog hrvatsko – dalmatinsko – slavonskog arkiva* (dalje VZA), sv. XVIII., Zagreb, 1916.g., str. 199.

⁴ CD, sv. XII., 1351.5.XII., str. 48.

⁵ CD, sv. V., 1270., prije 3.V., str. 536.

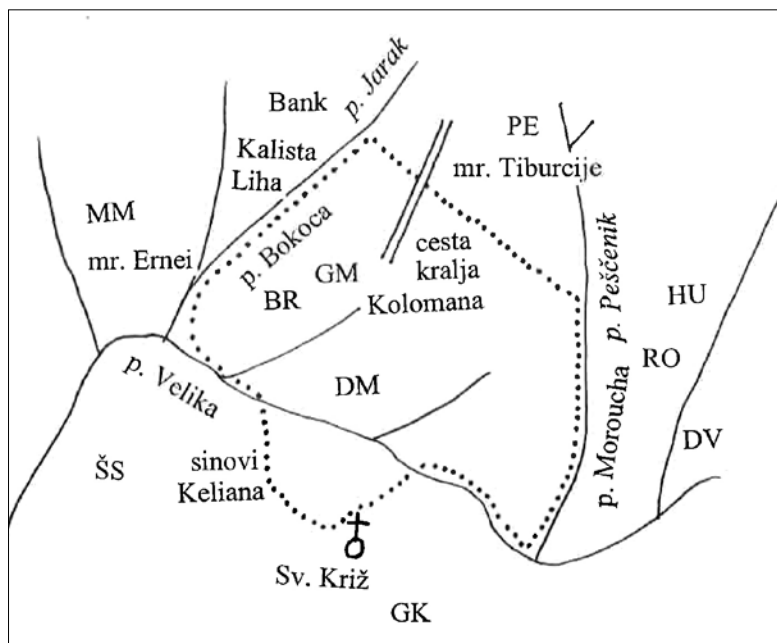
⁶ J. ČUK, Podravina... , str. 199

⁷ Ranko PAVLEŠ, Podravina u srednjem vijeku, Koprivnica, 2013.g., str. 119.

⁸ CD, sv. V., 1265.14.I., str. 329.

⁹ CD, sv. XII., 1351.5.XII., str. 48.

¹⁰ Topografska karta 1:25000., sekcija Zrinski Topolovac.

Karta 2. Međe vesnikata "Machich" iz 1270. godine

točkasto - međe posjeda

kosa slova - današnji toponimi

obična slova - srednjovjekovni toponimi i međaši

HU - današnja naselja (HU - Hudovljani, RO - Rovištanci, DV - D. Velika, GB. G. Maslarec, BR - Brđani, PE - Peščenik, GK - G. Križ, MM - M. Mučna, šS - Široko selo, DM - D. Maslarec)

"Draufelde" zvanog i "Velichafeu" spomenutog 1398. godine¹¹. Potonje ime doslovno znači "glava Velike", a označavao je gornje sastavnice i pritoke potoka. Možda se ime istog vlasnika nalazi i u imenu predijalnog posjeda "Drauia" spomenutog 1391. godine¹² na gornjem toku Velike.

Na potoku Komarnici je međaš bio neki Vadasa, inače nepoznat u ovom dijelu Bilogore. Uz njega je zemlju imao predijalac Jak spomenut 1270. godine¹³ kao susjed vesnikata Maček na potoku Velikoj. Ovdje on međaši s "ljudima kastruma", možda istim ljudima koji su kasnije bili kmetovi posjeda Streza i Plavnica, odnosno vesnikata Streza rovišćanskog vlastelinstva. Na Jakovom dijelu međe ponovo se spominje potok "Brestous", možda isti kao i prije spomenuti. Međa zatim dolazi do Senteovog dijela, odnosno do potoka Velike.

Iz ove analize se može zaključiti da su se opisani posjedi pretežnim dijelom nalazili sa sjeverne strane potoka Velike, otprilike na području današnjih sela Peščenik, Rovištanci, Hudovljani te Gornja i Donja Velika. Južno od potoka Velike bili su samo toponimi Plavna i "Chazlo". Neobično je da se s južne strane potoka Velike spominju pritoci jer ona danas u ovom dijelu nema lijevih pritoka. Na istočnoj strani međa je došla do potoka Komarnice što predstavlja njen sjeverni sastavak koji danas teče kroz sela Gornji, Srednji i Donji Mosti. Analizirajući ove međe, Juraj Čuk¹⁴ je obuhvatio znatno veći prostor. Prema zapadu je među stavio kraj šume Plavo dok je na jugu zahvatio i područje Streze, današnjeg Pavlin Kloštra. Kao razlog za protezanje međe tako daleko na jug, autor je naveo potok Brestovec koji se spominje na međi, ali nije napisao kakve veze imaju Streza i taj potok.

Na području sjeverno od gornjeg toka potoka Velike 1270. godine¹⁵ je županu Perčinu poklonjen vesnikat "Machich" ili Maček, izuzet od grada Rovišća i vlasti rovišćanskog župana. U darovnici se nalazi i opis međe. Međašenje je počelo na sjevernoj strani, na brdu kraj velike ceste u susjedstvu

¹¹ CD, sv. XVIII., 1398.11.X., str. 378.

¹² CD, sv. XVII., 1391.28.IX., str. 386.

¹³ CD, sv. V., 1270., prije 3.V., str. 536.

¹⁴ J. ČUK, Podravina... , str. 199.

¹⁵ CD, sv. V., 1270., prije 3.V., str. 536. Isti opis međe s malim razlikama u pisanju toponima i imena međaša nalazi se u drugoj ispravi iz iste godine (CD, sv. V., 1270.g., str. 575.)

imanja župana Tiburcija i krenulo prema istoku te došlo do potoka "Moroucha". Ovim potokom međa je, idući prema jugu, stigla do potoka "Velika" kojim je nastavila prema zapadu. Međa je zatim ostavila potok i nastavila dalje prema zapadu pa skrenula na jug, prešla preko brda i velike ceste i došla do crkve Svetog Križa. Dalje je međa, idući uz oranice prema zapadu, došla do velike ceste i njome stigla do međašenja sa sinovima Keliana. Nastavljajući uz istu cestu prema sjeveru do nekog potoka, međa se vratila na potok "Velika" i odatle nastavila prema zapadu do potoka "Bokocha" gdje je međaš bio magister Ernež. Zatim je međa stigla do kuće Liha gdje se potok "Bokocha" dijelio u dva dijela, a međa je nastavila dalje uz njegov zapadni odvojak te njime došla do vinograda spomenutog Erneža. Dalje je međa išla nekom dolinom i kroz šumu do mjesta "Kaliste" koje se nalazilo kraj ceste zvane Kolomanova cesta. Ovdje su međaš bile Bankove zemlje, a malo dalje zemlje već spomenutog župana Tiburcija. Nakon toga je međa ostavila Kolomanovu cestu i, prešavši drugu cestu, išla dalje na jug preko brda istom cestom do mjesta odakle se krenulo u međašenje.

Tiburcije je bio međaš i u opisu međe iz 1255. godine¹⁶, a tamo su na međi bile i Kolomanova cesta i potok "Moroucha", tada zapisan kao "Maranth". Istu cestu i potok nalazimo i u opisu međe iz 1351. godine¹⁷ pri čemu je neobično da je ovdje potok istočno od ceste, a u druge dvije isprave zapadno od nje. U sva tri navedena dokumenta javlja se i potok Velika. Tiburcija možemo povezati s posjedom "Tyburchouch" koji je 1356. godine¹⁸ držao ban Nikola, a nalazio se uz imanje Velika na istoimenom potoku. Međaš Bank je možda dao ime selu Bankovcu koje se kasnije spominje na koprivničkom vlastelinstvu¹⁹. Toponim "Kalista" je vjerojatno glasio Kališće i možda nije pravo mjesno ime, odnosno toponim, nego opća oznaka za blatno, kalno mjesto. Potok "Bokocha", čije se ime vjerojatno izgovaralo Bukovec, nije poznat iz drugih isprava iz ovog kraja. Međaš Ernež je ostavio trag u imenu posjeda "Erneuch" za koji se 1326. godine²⁰ kaže da se nalazio između Koprivnice i Rovišća što bi odgovaralo i Erneževom posjedu u ovoj ispravi. S južne strane potoka Velike crkva Svetog Križa je kapela u selu Gornji Križ koja i danas postoji. Sinovi Keliana nisu poznati iz drugih dokumenata; vjerojatno se radi o predijalcima rovišćanskog kastruma.

Iz svega iznesenog može se zaključiti da se vesnikat "Machich" ili "Macek", kako je zapisan u drugoj ispravi iz iste godine, nalazio u zapadnom dijelu područja sjeverno od potoka Velike i to na prostoru današnjih sela Brđani, Gornji i Donji Maslarci i Mala Mučna. Istočnu među nije lako odrediti pa se može više ili manje pomaknuti prema Hudovljanima. Neobično je da se ovdje kao istočni međaši ne spominju ni jedan od četvorice predijalaca iz 1255. godine²¹. Ipak je u drugoj ispravi iz 1270. godine²², također vezanoj uz ovaj vesnikat, prisutan jedan od njih, tj. Jak. S južne strane potoka Velike, na lokalitetu Frkovec, postoji srednjovjekovno gradište²³ koje možda ima veze s opisanim posjedom jer se nalazi u okviru analiziranih međa.

Ako pogledamo kasnije dokumente, s ovim posjedom bi se moglo povezati selo "Pryncholch" spomenuto 1356. godine²⁴ jer je župan Perčin, daroprimec u ovoj ispravi, iste 1270. godine²⁵ u drugom dokumentu zapisan kao "Prenchol" što bi moglo biti osnova imena navedenog sela.

¹⁶ CD, sv. IV., 1255.4.IV., str. 597.

¹⁷ CD, sv. XII., 1351.5.XII., str. 48.

¹⁸ CD, sv. XII., 1356.4.XI., str. 372.

¹⁹ R. PAVLEŠ, Podravina... , str. 120.

²⁰ CD, sv. IX., 1326.8.IX., str. 308.

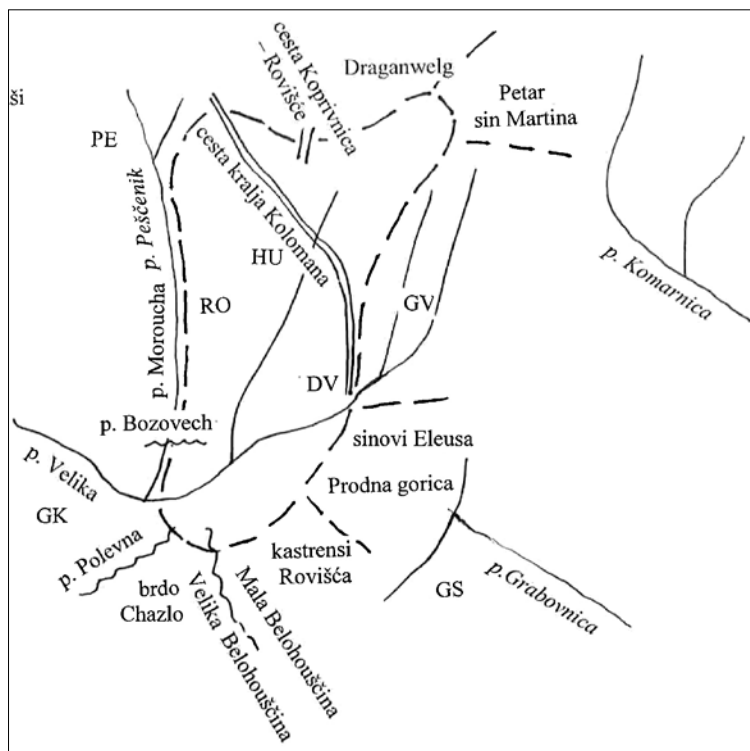
²¹ CD, sv. IV., 1255.4.IV., str. 597. – 598.

²² CD, sv. V., 1270.g., str. 575.

²³ Goran JAKOVLJEVIĆ, Registar arheoloških nalaza i nalazišta Bjelovarsko – bilogorske županije, Bjelovar, 2012.g., str. 190.

²⁴ CD, sv. XII., 1356.4.XI., str. 372. Tako je mislio i Juraj Čuk (Podravina... , str. 201.).

²⁵ CD, sv. V., 1270.g., str. 575.

Karta 3. Posjed Mogerscentefelde s međama iz 1351. godine

crtkano - međe posjeda

obična slova - srednjovjekovni toponimi i međaši

kosa slova - danjašnji toponimi

HU - današnja naselja (HU - Hudovljani, RO - Rovištanci, DV - D. Velika, PE - Peščenik, GK - G. Križ, GV - G. Velika, GS - G. Sredice)

Imanje "Erneuch" je ban Mikac 1326. godine²⁶ darovao Mateju, sinu Mateja nakon što ga je oduzeo velikaškoj obitelji Gising koju je istjerao iz Slavonije. Za darovani posjed sastavljač isprave kaže da se nalazio između Koprivnice i Rovišća što može značiti u prostoru između dvaju naselja, ali i između dvaju vlastelinstava iz čega se može izvući pretpostavka da nije bio u sklopu ni jednog od ova dva posjedovna skupa. Ipak, čini mi se vjerojatnijim da je Ernevec bio dio Rovišćanske županije. Juraj Čuk²⁷ je Ernevec sasvim opravdano povezo s magistrom Ernejem koji se kao međaš vesnikata Mačić ili Maček spominje 1270. godine²⁸. Prema opisu međe Mačeka, Ernejevo imanje pa onda i Ernevec možemo smjestiti na područje današnjeg sela Mala Mučna. Kasnija sudbina posjeda nije poznata.

Sredinom XIV. stoljeća u sjevernom dijelu Rovišćanske županije ban Nikola "de Lyndwa", tj. od Lendave pokušao je stvoriti malo vlastelinstvo kupnjom više zemalja. Prvo je kupio posjed "Mogerscenthefelde" 1351. godine²⁹ od Jurja, sina "Fiach"-a, sina Jurja zvanog Gerek, komarničkog plemića. Za sam posjed u kupoprodajnoj ispravi se kaže da se nalazi u Komarnici. Po opisu međe se vidi da je vjerojatno riječ o zemlji rovišćanskog predijalca Sentea opisanoj 1255. godine³⁰. Ako je tako, onda imamo malu nelogičnost da isti posjed pripada dvama starim županijama, Komarnici i Rovišću. Mislim da nisu bile pomaknute međužupanijske granice nego da je kupljena zemlja došla u ruke komarničkih plemića koji su se iz doline potoka Komarnice širili na okolne krajeve.

Međa posjeda "Mogerscenthefelde" počela je na istočnoj strani na izvoru potoka "Morovcha" i išla do ceste zvane cesta kralja Kolomana koja je povezivala "Jagedowch" i "Rouisce". Ovom cestom međa je došla do velike ceste koja je vodila iz naselja "Reuche" u Koprivnicu. Spomenutom velikom

²⁶ CD, sv. IX., 1326.8.IX., str. 307. – 308.

²⁷ J. ČUK, Podravina... , str. 201.

²⁸ CD, sv. V., 1270.3.V., str. 536.

²⁹ CD, sv. XII., 1351.5.XII., str. 47. – 49.

³⁰ CD, sv. IV., 1255.4.IV., str. 597.

cestom međa je skrenula na desno prema istoku i ponovo došla do ceste kralja Kolomana te uz nju, idući prema istoku, stigla do zemlje Petra, sina Martinova iznad doline zvane "Draganwelg". Dalje je međa išla istom cestom do potoka Velike pa prema jugu do međašenja s Markom, Martinom i Dionizom, sinovima "Elleus"-a. Zatim je međa ostavila međe trojice braće s desne strane i išla uz neku staru cestu do brežuljka "P(ro)dnagoncha". Idući dalje istom cestom prema jugu u susjedstvu zemalja kastrenza spomenutog "Reuch"-a, međa je došla do vinograda od kojih su oni na desnoj strani pripadali gore spomenutom Jurju, sinu "Fyach"-a, a oni na lijevoj strani rečenim kastrenzima. Dalje na jugu međa je došla do doline "Mala Belohouschina" i njome nastavila u istom smjeru do potoka "Velika Belohouschina". Zatim je međa išla nekom dolinom prema jugu, uspela se na brdo, a zatim skrenula na zapad do brda "Chazlo" otkuda opet prema jugu do izvora potoka "Polevna". Od potoka međa je skrenula u dolinu na lijevoj strani i njome nastavila ići prema jugu do potoka Velike. Idući uz Veliku, međa je došla do potoka "Bozovech" gdje je i završila.

Iz završetka međe se čini da međašenje nije zaokružilo cijeli posjed jer opis ne kaže da se međa vratila na mjesto odakle se krenulo. Ali, ako su potoci "Bozovech" i "Morovcha" isto što i potoci "Bosouth" i "Maranth" iz opisa međe iz 1255. godine³¹, onda su i krajevi ove međe ili spojeni, što se propustilo naglasiti, ili su početak i kraj vrlo blizu jedan drugome.

Kako sam već rekao, ovdje spomenuti potok "Morovcha" zabilježen je u ponešto drugačijem obliku i na međama iz 1255. i 1270. godine³². Vjerojatno se radi o potoku danas zvanom Peščenik, desnom pritoku Velike. S cestama koje slijede u opisu nešto je neobično. Naime, čudno je da cesta Jagnjedovec – Rovišće nije isto što i cesta Koprivnica – Rovišće jer se selo Jagnjedovec u srednjem vijeku, kao i danas, nalazilo na crti koja spaja Koprivnicu i Rovišće. Da li u vezi s ovom nelogičnošću treba pretpostaviti da se nešto drugo, a ne Rovišće u srednjem vijeku zvalo "Reuche" i "Reche"? Ili treba uzeti u obzir današnje selo Rovišćance, a ne udaljeno Rovišće? Mislim da je ovdje netko pogriješio kod sastavljanja isprave ili mi ne znamo nešto bitno o Kolomanovoj cesti i naseljima uz nju. Pri rekonstrukciji međe pokazalo se da je Kolomanova cesta možda išla prema jugoistoku, ali to nije pouzdano jer se opis međe može i drugačije tumačiti.

Slijedeća međašna oznaka je dolina "Draganwelg", mađarski prijevod našeg toponima Draganov dol. Možda se ovo mjesno ime može povezati sa selom Draganovec južno od Koprivnice ili, točnije, s dugom, uskom dolinom koja se pruža usporedno s cestom Jagnjedovec – Koprivnica od Draganovca prema jugu. Potok Velika, slijedeći na međi, nije daleko od južnog kraja ove doline. Sinovi "Elleus"-a, toponimi "Prodnagoncha" (vjerojatno je glasilo Prodna gorica), Mala i Velika Belohovščina nisu poznati iz drugih dokumenata, a nisam našao ništa slično ni na kartama. Po opisu se čini da su se nalazili s južne strane potoka Velike. Brdo "Chazlo" vjerojatno ima veze s istoimenim potokom na međi iz 1255. godine³³. Tako je i potok "Polevna" možda isto što i potok "Plauna" na istoj međi. Kastrenzi Rovišća su podložnici kastruma s radnom obavezom prema kastrumu, a zapisani su otprilike na istom mjestu gdje i "Ijudi kastruma" ("populi castrum") u opisu međe iz 1255. godine. Potok "Bozovech" je vjerojatno isto što i potok "Bosouth" na međi iz iste godine.

Isti ban Nikola je 1356. godine³⁴ kupio zemlju Velika od nećaka spomenutog Jurja, sina "Fyach"-ovog. Kupljeni posjed se, naravno, nalazio uz potok Veliku. U kupoprodajnoj ispravi se navodi da se kupljena zemlja nalazila uz banove posjede "Pryncholch" i "Tybrchouch" koji vjerojatno nisu u vezi s prethodno opisanim imanjem. Oba spomenuta banova posjeda, zapisana kao "Prechowcz" i "Tiborsolc", navedena su popisu imanja plemića "de Lyndwa" iz 1378. godine³⁵, a također se zajedno

³¹ CD, sv. IV., 1255.4.IV., str. 597.

³² CD, sv. V., 1270., prije 3.V., str. 536.

³³ CD, sv. IV., 1255.4.IV., str. 597.

³⁴ CD, sv. XII., 1356.4.XI., str. 371. – 372.

³⁵ Mađarski državni arhiv, Magyar orszagos leveltar, (dalje MOL), DL6548., 1378.26.VI.

Međa je počela na potoku "Kamarcha", na mjestu gdje je u njega utjecao potok "Brathey", ostavila ga i išla prema istoku do nekog brdašca pa do ceste s koje se spustila do potoka "Marton". Uz ovaj potok međa je išla prema sjeveru do njegovog izvora i do velike ceste koja je iz Koprivnice vodila u "Zerdahel". Idući dalje međa je stigla do velike doline i uz veliku šumu došla do potoka "Globoki". Istim potokom međa se spustila prema istoku do već spomenutog potoka "Kamarcha" kojim je dalje išla prema sjeveru, a ostavila potok kod prijelaza zvanog "Prodnibrod". Od svog početka do ove točke međa je odjeljivala posjed "Ztreza" od imanja Blagonje i Nikole, sinova Stjepana, sina Jakobovog, a odavde je počelo međašenje s Emerikom, sinom Tome, sina "Chyzar"-ova. Dalje se međa penjala od potoka "Kamarcha" prema istoku kroz šumu i na brdo. Slijede na međi cesta, šuma, oranica i neki izvor. Zatim je međa išla prema jugoistoku i stigla do potoka "Treztenyk" gdje je prestalo međašenje s Emerikom te su međaši ponovo bili Blagonja i Nikola. S potokom "Treztenyk"-om međa je skrenula prema zapadu, a od njega se odvojila uz neki mali potok koji je tekao samo u vrijeme kiša. Dolinom ovog potoka međa je išla do vrha iste doline pa do velike ceste koja je vodila iz sela Svetog Ladislava u "Zredahel". Istom cestom međa je išla prema jugu do međašenja s Grgurom, sinom Antuna. Dalje je međa išla uz neke međašne oznake do druge ceste, a zatim je skrenula prema zapadu do međašenja s Jakobom, sinom Lukača. Zatim se međa spustila do potoka Mala "Plaunicha" i njime išla do mjesta gdje je ovaj potok utjecao u potok Velika "Plaunicha". Međa je zatim ostavila i ovaj drugi potok i penjala se uz neku dolinu prema zapadu (nedostaje tekst). Idući dalje kroz šumu i uz neko brdo međa je došla u dolinu "Dyankvelge" i njome došla do ceste i međašenja s Mihaljem, Petrom i Jakobom, sinovima Lače te dalje išla prema sjeverozapadu. Zatim je međa stigla do međašne oznake koja je odjeljivala tri posjeda: s istočne strane bio je posjed "Ztreza", sa zapadne imanje spomenutih sinova Lače, a treći posjed je bila Konjska u vlasništvu sinova Nikole "de Lyndwa", bivšeg bana. Dalje je međa išla uz brežuljak gdje je međaš bio kraljevski posjed "Lucachouch" i nastavila dalje prema sjeveru. Starom cestom međa je došla do druge ceste pa do male doline, do oranica i livade te do močvare. Idući prema sjeveroistoku međa je došla do potoka "Kamarcha" i njime do mjesta odakle se krenulo u međašenje, tj. do ušća potoka "Brathey" u "Kamarcha".

U opisu međe prvo je spomenut potok "Kamarcha" za koji nema sumnje da se radi o potoku Komarnici koji teče kroz današnji Novigrad Podravski. Pitanje je da li se u srednjem vijeku, kao i danas, tako zvao samo njegov sjeverni sastavak koji teče kroz Moste ili i južni, danas zvan Grabovnica ili Melinac. Za sada nema načina da ovo provjerimo, ali ako kao Komarnicu iz opisa uzmemo sjeverni sastavak, znatno ćemo povećati prostor opisanog posjeda i zato mislim da se ovdje radi o današnjoj Grabovnici. Slijede potoci "Brathey" i "Marton" kojima se imena nisu sačuvala, a bili su sjeverni pritoci Komarnice. Ovdje je spomenuta cesta iz Koprivnice u "Zredahel", tj. u Sredice ili Središće. Može se pomisliti da su spomenute Sredice današnje Gornje Sredice, ali je to za sada isključeno jer o postojanju Sredica u srednjem vijeku na njihovom mjestu nema nikakve potvrde. Zato moram uzeti u obzir Velike i Male Sredice kraj Bjelovara gdje su postojale Jakovljeve Sredice, središte s određenim centralitetom u srednjem vijeku. Ova se cesta vjerojatno negdje kod Jagnjedovca odvajala od ceste Koprivnica – Rovišće, išla prema jugoistoku i zatim niz potok Plavnicu silazila do mjesta gdje su danas Velike Sredice.

Dalje se na međi spominje prijelaz "Prodnibrod" čije ime u drugom dijelu ima staru riječ brod za prijelaz preko vode⁴¹. Međaš je ovdje Blagonja što je bilo često ime među komarničkim plemićima. Ipak, na osnovu ovog imena, kao ni imena slijedećih međaša, ne možemo reći o kojim se posjedima ovdje radi. Slijedeća cesta opet vodi u Sredice, ovaj put iz Svetog Ladislava, posjeda zagrebačkog biskupa na području današnjeg Vlajsava. Pitanje je da li je cesta zaobilazila šumu južno od Vlajsava te je dolinom Komarnice došla do ovog mjesta ili je iz Svetog Ladislava – Vlajsava izravno išla na jug. Dalje je cesta, kao i ona prije opisana, vjerojatno išla dolinom Plavnice prema jugu. Potoku Trsteniku u blizini ove ceste nije se sačuvalo ime te ne znamo o kojem se današnjem vodotoku radi.

⁴¹ Toponim Brod postoji i danas uz sjeverni rub Gornjih Sredica (Osnovna državna karta 1:5000., sekcija Koprivnica 50.), ali je malo vjerojatno da bi mogao imati veze sa spomenutim srednjovjekovnim toponimom.

Velika i Mala Plavnica su sigurno u vezi s potokom Plavnicom, ali ne znamo na koje se od njenih nekoliko sastavnica ova imena odnose. Da li je jedan od njih bio potok koji teče od Pavlin Kloštra, a drugi onaj koji dotječe od Lipovog brda te se spajaju južno od sela Starčevljana? Ili Malu i Veliku Plavnicu trebamo tražiti u potočićima koji teku južno od Pavlin Kloštra? Vjerojatnija mi se čini druga mogućnost jer bi u prvom slučaju imanje bilo preveliko što se ne bi slagalo s kasnijim podacima.

Na Maloj i Velikoj Plavnici je počinjala kratka južna međa. Dolina "Dyankvelge" je na međi pavlina iz Streze zabilježena i 1382. godine⁴², a sinovi Lače 1379.⁴³ i 1412. godine⁴⁴. Na zapadu slijedi imanje Konjska koje je s druge strane sigurno zahvaćalo dio gornjeg toka potoka Konjske. Kraljev posjed Lukačevac je svakako isto što i istoimeni predij na rovišćanskom vlastelinstvu spomenut 1391.⁴⁵ i 1419. godine⁴⁶.

Opisana međa je po svemu sudeći zahvaćala dio prostora sjeverno od potoka Grabovnice, tj. područje Gornjih Sredica i Poljančana. Na istočnoj strani svakako treba isključiti izvor potoka Zdelje koji je u srednjem vijeku imao isto ime te bi ga opis spomenuo da je došao do njega. Međa vjerojatno nije zahvatila ni selo Kapelu. Južna međa je išla nešto južnije od Pavlin Kloštra. Zapadna međa nije sezala do potoka danas zvanog Gornja voda jer se na toj strani ne spominje ni jedan vodotok te među možemo povući između sela Reškovci i Tvrde Rijeke. Dalje na sjeveru treba isključiti selo Jakopovec koje je u ovo vrijeme bilo dio rovišćanskog vlastelinstva.

Za područje koje ovdje proučavam, važan je samo sjeverni dio opisane međe jer je južni bio u sferi pavlinskog samostana u Strezi i o njemu postoje brojni podaci. Nakon što je južni dio posjeda darovao pavlinima, Ivanu Bišenu i njegovim nasljednicima je ostao sjeverni, veći dio imanja Streze. Ovaj dio su 1403. godine⁴⁷, s još nekim posjedima Ivana Bišena, stekli rovišćanski vlastelini i priključili Rovišću. Prema opisu međe iz 1427. godine⁴⁸ Streza kao dio vlastelinstva pružao se sjeverno od sela Jakopovca. U ispravi iz 1476. godine⁴⁹ ovaj se dio vlastelinstva naziva i Strezetince. Popisi poreza s početka XVI. stoljeća⁵⁰ bilježe u Strezi šesnaest do osamnaest popisanih poreznih dimova. U vlastelinskom naselju Strezi postojala je župna crkva Blažene Djevice Marije spomenuta kao kapela 1334. godine⁵¹ da bi već 1366. godine⁵² imala status crkve. Župa je kasnije bila pod patronatom rovišćanskih vlastelina što pokazuje isprava iz 1477. godine⁵³ kada je Stjepan Banfy "de Zerdahel", član vlastelinske obitelji Dersfy, postavio novog župnika u crkvu Blažene Djevice u Strezi. U urbaru pavlinskog samostana u Strezi spominje se župnik "de Ztreatyncz", odnosno njegov vinograd na brdu Remetinska gorica za koji je pavlinima plaćao određenu količinu vina⁵⁴. Ovdje se svakako radi o župniku Streze na rovišćanskom vlastelinstvu. Niz podataka o životu ovog kraja u kasnom srednjem

⁴² CD, sv. XVI., 1382.31.I., str. 264.

⁴³ CD, sv. XVI., 1379.9.IV., str. 10.

⁴⁴ Andrija LUKINOVIĆ, Povijesni spomenici zagrebačke biskupije (dalje PSZB), sv. V., Zagreb, 1992.g., 1412.7.VIII., str. 386.

⁴⁵ CD, sv. XVII., 1391.1.V., str. 348.

⁴⁶ MOL, sign. 237., 1419.g.

⁴⁷ PISBS, sv. I., 1403. 16.II., str. 253. – 254.

⁴⁸ MOL, DL34859., 1427.29.XII.

⁴⁹ MOL, DL17776., 1476.17.III.

⁵⁰ Josip ADAMČEK, Ivan KAMPUŠ, Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV. i XVI. stoljeću, Zagreb, 1976.g., str. 28., 61., 95. i 129.

⁵¹ Franjo RAČKI, Popisi župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine, *Starine JAZU*, sv. 4., Zagreb, 1872.g., str. 214.

⁵² CD, sv. XIII., 1366.13.XII., str. 596.

⁵³ Hrvatski državni arhiv, Katalog srednjovjekovnih isprava, 1477.11.XI.

⁵⁴ Ivan Krstitelj TKALČIĆ, Urbar bivšeg hrvatskog pavlinskog samostana u Strezi, VZA, god. V., Zagreb, 1903.g., str. 218.

vijeku saznajemo iz oporuke strezanskog župnika Mate Dezema iz 1488. godine⁵⁵. Tako znamo da se uz crkvu gradila ili se trebala graditi kapela i da je župa imala svoj ribnjak i mlin. U popisu župa iz 1501. godine⁵⁶ spomenut je samo župnik "in Ztresa" bez titulara crkve. Josip Buturac⁵⁷ je strezansku crkvu Blažene Djevice smjestio u današnji Pavlin Kloštar što se može odbaciti jer je područje ovog sela u srednjem vijeku bilo na pavlinskom imanju Strezi, a strezanska župa je imala središte u vesniku Streza rovišćanskog vlastelinstva. Mjesto ove crkve još nije pronađeno, ali ona svakako nema veze s ostacima crkve i samostana otkopanim u zadnje vrijeme kraj Pavlin Kloštra.

Ladislav i Nikola, sinovi Dominika od Konjske, 1398. godine⁵⁸ su uložili prosvjed protiv darivanja imanja "Velichefeu alio nomine Draufelde" Martinu Dersu, rovišćanskom vlastelinu. Spor je trajao godinama⁵⁹. Sporno imanje je vjerojatno isto što i zemlja "Drauaia" dio koje su 1391. godine⁶⁰ predijalci "de capite fluvii Velika" prodali spomenutom Dominiku od Konjske. Isti posjed možda ima veze i sa zemljom "Drayn" između potoka Velike i Komarnice opisanom 1255. godine⁶¹. "Velichefeu" i "caput fluvii" na mađarskom, odnosno latinskom označavaju gornji tok potoka Velike pa tako nazivane posjede možemo smjestiti na područje današnjih sela Gornje i Donje Velike. U istom kraju je vjerojatno bio i predij "Wlchakostina u kojem je 1419. godine⁶² popisano samo jedan predijalac. Pretpostavljam da je ovaj predij dobio ime po predijalcu Vučaku čiji se sin spominje u popisu iz 1391. godine⁶³ s pridjevkom "de capite fluvii Velike". Dodatni dokaz da je Vučakovština bila na gornjem toku Velike je i podatak koji donosi Georg Heller⁶⁴ kad spominje posjed "Wlchakouschyna alio nomine Velikefeu". Autor je ovo imanje smjestio nešto dalje, tj. kod sela Gornji Križ.

Još jedan posjed rovišćanskog predijalca se nalazio u istraživanom području. Dokument iz 1391. godine⁶⁵ ne donosi njegovo ime nego mu opisuje položaj "kraj potoka Moravca" ("penes fluvii Moraucha"). Kako sam već gore opisao, potok Moravec ili Moravče je bio desni pritok Velike, a danas se zove Peščeničnik.

Na ovom prostoru osim brojnih mjesnih imena tipa Selište i Kučište koja označavaju mjesta nestalih sela, malo je toponima za oznaku napuštenih i srušenih utvrda i crkava. Jedan takav toponim je npr. Gradina⁶⁶ kraj Male Mučne za koji ne znamo što imenuje ni što skriva. Na drugom, istočnom kraju područja, kraj Srednjih Mosti, nalazi se mjesno ime Crkvišće⁶⁷. Ovakav toponim uvijek označava mjesto stare crkve. O lokalitetu Crkvišće nemamo izravnih i nedvojbenih podataka. U svojim prijašnjim radovima⁶⁸ sam iznio pretpostavku da se ovdje nalazila crkva Blažene Djevice Marije, u dokumentima smješšana "in Kamarcha", tj. u Komarnicu. Crkva se prvi put spominje 1229. godine⁶⁹.

⁵⁵ MOL, DL34931., 1488.9.III.

⁵⁶ F. RAČKI, Popisi... , str. 215.

⁵⁷ Josip BUTURAC, Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine, *Starine JAZU*, knj. 59., Zagreb, 1984.g., str. 78.

⁵⁸ CD, sv. XVIII., 1398.11.X., str. 378.

⁵⁹ Gabor SZEBERENYI, Plemići, predijalci i iobagiones castri Rovišća u 13. i 14. stoljeću, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, vol. 30., Zagreb, 2012.g., str. 46.

⁶⁰ CD, sv. XVII., 1391.28.IX., str. 385. – 386.

⁶¹ CD, sv. IV., 1255.4.IV., str. 597. – 598.

⁶² MOL, sign. 237., 1419.g.

⁶³ CD, sv. XVII., 1391.1.V., str. 348.

⁶⁴ G. HELLER, Comitatus Crisiensis, München, 1978.g., str. 255.

⁶⁵ CD, sv. XVII., 1391.1.V., str. 348.

⁶⁶ Topografska karta 1:25000., sekcija Zrinski Topolovac.

⁶⁷ Osnovna državna karta 1:5000., sekcija Virje 42.

⁶⁸ R. PAVLEŠ, Podravina... , str. 224. – 226.

⁶⁹ CD, sv. III., 1229.6.XII., str. 314. – 315. Ista isprava je datirana i s 1279. godinom (CD, sv. VI., 1279.6.XII., str. 313. – 314.

Ista crkva se nalazi zapisana i u oba popisa župa zagrebačke biskupije iz 1334. i 1501. godine⁷⁰. Prema mjestu u popisima ova se crkva može smjestiti i u blizinu Novigrada Podravskog, što je napravila većina autora, ali i na gornji tok potoka Komarnice što sam predložio kao mogućnost. Zanimljivost koja čini ovu crkvu posebnom je da se radi o proštenišnoj crkvi što je 1402. godine⁷¹ potvrdio i papa. Kako piše u ispravi, vjernici su dolazili k crkvi Blažene Djevice u ogromnom broju, a to znači i povećane župne prihode pa vjerojatno i gradnju nove ili dogradnju stare crkve. Ako na položaju Crkvišće arheolozi danas – sutra pronađu temelje crkve veće no što bi to odgovaralo običnoj seoskoj crkvi, tada možemo zaključiti da se ovdje nalazila crkva Blažene Djevice u Komarnici.

ZAKLJUČAK

Jedna od osobina istraživanog područja na gornjim tokovima potoka Komarnice i Velike je gotovo potpuni nestanak srednjovjekovne toponimije što otežava rekonstrukciju tadašnje mreže naselja i posjeda. Ipak se može rekonstruirati posjede od sredine XIII. do sredine XIV. stoljeća dok za kasnije vrijeme ima vrlo malo podataka. Imanja opisana 1255. i 1270. godine obuhvatila su prostor sjeverno od potoka Velike, a pripadala su pod kastrum Rovišće. Najzapadnije od njih, vesnikat Mačić, već je sredinom XIII. stoljeća izuzeto od rovišćanske županije. Istočna četiri imanja bila su u rukama rovišćanskih predijalaca, a veći njihov dio je sredinom XIV. stoljeća kupio ban Nikola od Lendave što znači da također više nisu spadala pod Rovišće. Ipak i kasnije, krajem istog stoljeća, na gornjem toku Velike nalazimo rovišćanske predijalce. S početka XV. stoljeća su posljednji podaci koje možemo povezati s prostorom između potoka Velike i bila Bilogore. Za imanje Strezu, uz južnu sastavnicu potoka Komarnice, podaci su iz kasnijeg vremena, ali sežu sve do kraja srednjeg vijeka. U drugoj polovini XIV. stoljeća posjedu je opisana međa koja je obuhvatila šire područje današnjih sela Pavlin Kloštar i Gornje Sredice. Sjeverni dio imanja postao je vesnikat Streza na rovišćanskom vlastelinstvu sa župnom crkvom, a južni su stekli pavlini i na njemu sagradili svoj samostan i crkvu. Na istočnom rubu istraživanog prostora, kraj sela Srednji Mosti, nalazi se toponim Crkvišće gdje se možda nalazila crkva Blažene Djevice Marije u Komarnici, središte srednjovjekovne župe i cilj hodočašća.

ABSTRACT

The explored area covered the slopes of Bilogora, between the towns Koprivnica and Bjelovar - from the villages Mala Mučna in the west, to the villages Gornji, Srednji and Donji Mosti in the east. The historical data on boundaries between the medieval estates were analyzed in their historical order.

First, we analyzed the estates of four notable *nobiles praediales* noblemen of Rovišće, along the upper streams of Velika and Komarnica, the area covering today's villages Peščenik, Rovištanci, Hudovljani, Gornja and Donja Velika. It's followed by description of Mačić "vesnikat" estate (administrative and judiciary functions relating to a settlement, exercised on estates) from year 1270. godine, separated from Rovišće county.

This "vesnikat" estate occupied the western part of the researched area, located on the site of today's villages Mala Mučna, Brđani and Gornji and Donji Maslarci.

There are 2 historic documents from the mid-14th century, describing the boundaries of the estates, purchased by ban Nikola "de Lyndwa" whose boundaries partially overlap with the previously mentioned estates, which means that the purchased lands stretched in the same territory north of Velika stream.

There's also a bit newer document, describing the Streza estate boundaries, in the area of today's villages Pavlin Kloštar and Gornje Sredice.

⁷⁰ F. RAČKI, Popisi... , str. 214.

⁷¹ PSZB, sv. V., 1402.21.XI., str. 172.

In the second half of the fourteenth century, the southern part of the estate eventually ended up in the hands of Pauline order friars, and the northern part incorporated into the Rovišće manor.

The papers continues with analysis of historic data on *nobiles praediales* estates "Velikafeu", Vučakoština and the estate by Moravec creek, today's Peščenik. Finally, the paper presents a hypothesis that the church of the Virgin Mary in Komarnica had been located at the site Crkvišće on the upper course of Komarnica stream.